

O IMPORTANTĂ REALIZARE CULTURALĂ — BIBLIOTECA PUBLICĂ DIN ORADEA A REUNIUNII „CELE TREI CRIȘURI“

de
VIOREL FAUR

Cercetarea modului cum s-au constituit bibliotecile unor personalități, instituții și societăți culturale în orașele și satele bihorene a cunoscut, în anii din urmă, un progres evident, constatându-se nu numai o îmbogățire substanțială a informației documentare despre această preocupare culturală, ci și o mai adecvată, am spune mai specializată interpretare a datelor adunate. Au fost deja elaborate și publicate — în reviste centrale și locale, în volume și anuare ale unor muzee și biblioteci — câteva lucrări temeinice despre strădaniile înaintașilor în direcția înființării de biblioteci, atât de necesare pentru emanciparea culturală a publicului de diferite categorii sociale. Toate acestea pot fi considerate fragmente ale unei viitoare istorii a bibliotecilor din Bihor, pentru redactarea căreia se impun eforturi de mai lungă durată, deoarece mai sînt încă destule surse informative inedite.

În ideea de a contribui, fie și parțial, la realizarea unui asemenea deziderat, am procedat la reconstituirea istoricului unei importante biblioteci din Oradea, care a aparținut Reuniunii „Cele trei Crișuri“, societate de o mare eficiență culturală, care s-a remarcat în diverse domenii ale vieții spirituale interbelice din partea de nord-vest a țării noastre. Reuniunea „Cele trei Crișuri“ din Oradea a avut multiple inițiative, unele de anvergură națională, care pot fi apreciate ca forme moderne de culturalizare, corespunzătoare epocii interbelice, cînd s-a configurat în părțile bihorene un climat propice emulației și organizării de manifestări de o certă receptivitate socială. Sub acest raport, este de menționat faptul că întemeierea de biblioteci a intrat în sfera de interes a conducătorilor reuniunii încă din momentul cînd se făceau demersuri pentru debutul ei în viața socială și culturală locală. În *Apelul-program* al reuniunii, citit de George Bacaloglu în adunarea „fruntașilor ținutului“¹ din 21 octombrie 1919, se preciza că pentru a „întinde influența...

¹ *Marea Reuniune „Cele trei Crișuri“*, în *Cele trei Crișuri*, 1920, nr. 1, p. 33.

asupra locuitorilor de orice clasă² vor fi valorificate toate posibilitățile existente, inclusiv înfăptuirea unei veritabile rețele de „biblioteci populare“³ în așezările din județele limitrofe (în părțile nord-vestice) ale României. Nu peste mult timp, mai exact la 18 aprilie 1920, a fost „inaugurată“ — în localul redacției revistei „Cele trei Crișuri“ — biblioteca din Oradea a reuniunii⁴, eveniment ale cărui semnificații sînt subliniate în presa timpului. O relevabilă cuvîntare a rostit cu acest prilej Alexandru Pteancu, care făcea considerații exacte despre reușita societății orădene: „Și acum predau această bibliotecă, prima bibliotecă românească publică în Oradea-Mare, publicului românesc, cu credința și cu dorința ca aceasta să fie pentru toți un nou izvor de mîngîiere. Ne va ajuta pe toți să ne lărgim cunoștințele... și să ne desăvîrșim în graiul limbei noastre. Ni se vor deschide orizonturile largi ale gîndirii românești... Vom cunoaște faptele înălțătoare ale istoriei naționale și comorile solului românesc, vom putea cunoaște în amănuntele sale și din opuri originale și traduceri bune literatura românească și capodoperele literaturii mondiale... Astfel contemplată biblioteca noastră — aprecia autorul acestor rînduri de o certă valoare documentară — va fi un izvor nesecat de fericire, de bucurie și de plăcere“⁵. Convingerea intelectualului care a rostit cuvintele de mai sus era că biblioteca va deveni un instrument deosebit de util, singura problemă cu caracter de permanență fiind augmentarea fondului de cărți al acesteia. Ca atare, au fost făcute demersuri pentru a fi obținute gratuit cărți din partea unor autori, a unor intelectuali și instituții, de altfel principala modalitate de sporire a numărului de volume existente, în primăvara anului 1920, în biblioteca reuniunii.

Sub acest raport, ne reține atenția un anunț din revista *Cele trei Crișuri* — editată de reuniune —, pe care-l reproducem: „Toți autorii și editorii sunt rugați stăruitor a trimite din lucrările lor cîte unul sau două exemplare pentru Biblioteca Marelui Reuniuni. *Toate volumele vor fi recenzate și anunțate în revistă*“⁶ (subl. ns.). Pentru a stimula, deci, interesul editorilor și autorilor de cărți, le erau solicitate exemplare — care urmau să intre în componența bibliotecii — în vederea popularizării lor în paginile revistei. A fost, neîndoielnic, un mijloc extrem de eficient, ceea ce a impus extinderea rubricilor de recenzii și de informații, în care au fost consemnate titlurile cărților primite la redacție și, ulterior, incluse în biblioteca reuniunii.

Apelul reuniunii a avut un incontestabil ecou, biblioteca îmbogățindu-se „simțitor“ cu cărți aparținînd unor domenii diverse. Salutar a fost gestul Academiei Române, care a donat bibliotecii „peste 80 de volume... din lucrările editate de ea“⁶. Era un act patriotic exemplar, la

² *Ibidem.*

³ *Ibidem*, p. 32.

⁴ *Ibidem*, nr. 2, p. 31—32.

⁵ *Ibidem*, nr. 9, p. 32.

⁶ *Ibidem.*

care s-au adăugat altele de o factură similară, contribuind la consolidarea acestei noi instituții culturale naționale. Biblioteca era „deschisă publicului în fiecare zi”, putînd fi împrumutate și „la domiciliu” cărți, pe termen de 15 zile și cu angajamentul de a nu deteriora „starea volumelor”⁷. Pe temeiul informației aduse în discuție, putem afirma că în Oradea funcționa, din anul 1920, o importantă bibliotecă publică românească, rezultat al eforturilor Reuniunii „Cele trei Crișuri”, care a stăruit în continuare pentru creșterea fondului ei de cărți, compus — la începutul anului 1922 — din „peste 2 500 volume”⁸. Datorită valorii evidente a acestora și pentru a fi cu maximă responsabilitate conservate, a fost ales — în cadrul adunării generale a reuniunii din 18 martie 1923 — ca bibliotecar Eugeniu Speranția, profesor universitar și personalitate a vieții culturale și științifice⁹ orădene. De altfel, biblioteca dispunea la acea dată de un fond de peste 4 000 cărți¹⁰, ceea ce însemna un considerabil progres¹¹.

Un fenomen ce stă în relație cu istoricul acestei biblioteci a fost aderența pe care au dovedit-o diferite persoane față de scopurile urmărite de factorii organizatorici. Este vorba de sprijinul dat de acestea în acțiunea de sporire a fondului de cărți și de completare a lui cu alte valori. Semnificativă ne apare, în contextul demonstrației noastre, atitudinea profesorului bucureștean Eraclie Ciupagea, din scrisoarea trimisă redacției de acesta reeșind prompta sa receptivitate la inițiativa reuniunii orădene: „Cunoscînd activitatea ce o desfășurați... în Oradea-Mare și în tot ținutul Bihorului și aflînd de curînd că ați întreprins să înființați în acea regiune mai multe biblioteci populare, pentru care colectați cărți din vechiul regat... , ca să dați un îndemn mai mult pentru unificarea limbei noastre strămoșești, ... îmi permit să vă pun la dispoziție, pentru lăudabilele scopuri ce urmăriți (subl. ns.), cărțile ce vă înaintez odată cu aceasta, notate mai jos și ce păstrez în depozit după moartea regretatului meu unchi G. I. Ionescu-Gion, fost profesor și publicist”¹². În revista reuniunii sînt menționate titlurile celor 13 cărți — scrise de G. I. Ionescu-Gion — donate de profesorul amintit, concomitent cu precizarea că acesta „contribue, într-o oarecare măsură, la strădaniile noastre”, dînd totodată și „una dintre cele mai frumoase satisfacții” conducătorilor societății culturale orădene, care stabilea un temeinic contact cu susținătorii intențiilor ei, realizînd o fructuoasă solidaritate¹³, exprimată în rapida sporire a numărului donatorilor de cărți și opere de artă. Apreciînd „munca” reuniunii, ce viza „progresul cultural” al locuitorilor, Ni-

⁷ *Ibidem*, nr. 10, p. 32.

⁸ *Ibidem*, 1922, nr. 1—2, p. 2.

⁹ *Ibidem*, 1923, nr. 3, p. 48.

¹⁰ *Ibidem*, 1923, nr. 1, p. 1.

¹¹ Ion Bradu, *Reuniunea culturală „Cele Trei Crișuri”, în Contribuții culturale bihorene*, Oradea, 1974, p. 184.

¹² *Un gest frumos*, în *Cele trei Crișuri*, 1924, nr. 9, p. 144.

¹³ *Ibidem*.

colae Nica (din București) a donat pentru biblioteca orădeană 100 „volume de cărți diferite”.¹⁴ Casa Școalelor și a Culturii Poporului a trimis aceleași biblioteci „21 volume din cele mai recente publicațiuni apărute în editura sa”.¹⁵ În cursul anului 1925 în biblioteca reuniunii au intrat, sub formă de donații: 149 volume apărute în Editura „Cultura Națională”, 4 volume din „scrierile” lui N. Bănescu, 6 volume din cele ale lui I. Vlădescu, precum și tipărituri ale Academiei Române (cîte 2 exemplare din: *Memoriile secțiunii literare*, *Memoriile secțiunii științifice* și *Memoriile secțiunii istorice*; 3 volume cuprinzînd *Discursuri de recepțiune* și 6 volume „cu diverse subiecte”).¹⁶ O mențiune aparte merită donațiile unor artiști plastici, care inițial au fost așezate în bibliotecă, pentru ca — atunci cînd s-au constituit colecțiile de obiecte muzeale ale reuniunii — să fie prezentate în expoziția organizată în sediul reuniunii. Au fost, așadar, transmise reuniunii următoarele donații: *Vedere din Mexic* (de A. Palli, pictor român stabilit în America), *Portret* (studiu de Mariana Castano-Köszeghi), *Marină* (de N. Alexandrescu), *Moș tîrnăcop din Valcor* (de I. Sârbu), *Peisaj* (de N. Irimie), *Portret* (studiu de N. Mogoș), *Troița din Lăpușul Munților Apuseni* (de Petre Jinga-Pejin), *Peisaj* (de Marinescu-Vâlsan), *Portret* (de G. Talaz) și „*sapte sculpturi*” de I. Dimitriu-Bârîlad.¹⁷

În raportul despre activitatea reuniunii în anul 1925 se fac referiri în legătură cu efectuarea unei noi „catalogări (respectiv inventarier) a cărților existente în bibliotecă, situație care — după convingerea membrilor conducerii reuniunii — o va „recomanda și mai mult cetitorilor, al căror număr se mărește din ce în ce mai mult, fiind deschisă zilnic între 9—12 și 15—18, împrumutînd cărți și acasă”.¹⁸ Numele cititorilor care împrumutau cărți erau consemnate într-un „registru special”¹⁹, pentru a fi obținută o evidență exactă a acestora și, desigur, pentru a fi păstrate în bune condițiuni cărțile și revistele.²⁰ Se remarcă, ca o realitate îmbucurătoare, „asiduitatea cu care elevii din școlile secundare frecventează și împrumută cărți de citit, ceea ce denotă că acest gust pentru tinerele vlăstare... a devenit obișnuință și totdeodată o necesitate”.²¹ Notabil era, fără îndoială, faptul că biblioteca reuniunii, dotată cu „cele mai noi cărți apărute în editurile românești”, devenise un punct de atracție pentru diferite categorii de cititori, fiind — după opinia unui cunoscător al situației — „proporțional mult mai frecventată de ceti-

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*, 1925, nr. 3, p. 52.

¹⁶ Arhivele Statului Oradea, *fond 64*, dos. 1, f. 2.

¹⁷ *Cele trei Crișuri*, 1924, nr. 9, p. 144; 1925, nr. 2 (coperta a II-a) și nr. 3, p. 52.

¹⁸ Arhivele Statului Oradea, *fond 64*, dos. 1, f. 2.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ De reținut și acest pasaj din „darea de seamă” pe anul 1925: „Presa cotidiană și foarte multe publicațiuni periodice, ce ... se primesc zilnic la biblioteca noastră ... stă la dispoziția oricărui cetitor” (*Ibidem*).

²¹ *Ibidem*.

tori²² (subl. ns.) ca, spre pildă, biblioteca orașului și biblioteca Academiei de drept.

Biblioteca reuniunii primea uneori mai multe exemplare din aceeași carte, astfel că dispunea de posibilitatea de a înzestra, la rîndu-i, cu volume și periodice diferite așezăminte școlare și culturale din oraș, ori bibliotecile populare din județele de nord-vest ale țării. Prin urmare, la 7 martie 1926 reuniunea a donat bibliotecii Școlii de băieți nr. 1 din Oradea un număr de 100 cărți, „anume alese pentru folosința elevilor și a părinților acestora²³. O mărturie concludentă despre „modul cum înțelege(a) Reuniunea „Cele trei Crișuri“ să lucreze pentru promovarea culturii și limbei române în aceste părți²⁴ ale României interbelice. Nu a fost, desigur, unicul caz, deoarece în același an au fost donate 75 de volume bibliotecii Școlii de aplicație pentru băieți din Oradea²⁵, fără să mai notăm și contribuția ei la înmulțirea de biblioteci „populare“, care constituie obiectul unei lucrări separate²⁶.

O preocupare constantă a conducerii reuniunii și a membrilor colectivului redacțional al revistei *Cele trei Crișuri* a fost procurarea de cărți și periodice pentru bibliotecă, dar și de alte materiale documentare și artistice. S-a pus un accent justificat pe ideea de a convinge cît mai mulți cetățeni în legătură cu utilitatea unor eventuale donații, care să fie mijloace însemnate de sporire a fondului de cărți al bibliotecii. Propaganda în acest sens, realizată prin intermediul revistei, a beneficiat de o neîndoielnică receptivitate, fiindu-i transmise bibliotecii reuniunii documentele „pe baza cărora s-a scris²⁷ cartea *Cazul fostului colonel Alexandru Sturdza. (Un episod din războiul mondial 1914—1918 pe frontul român)*, apărută la Oradea în anul 1926 sub semnătura lui Valeriu Kapri. Au răspuns, de asemenea, la apelurile reuniunii: Editura „Scrisul Românesc“ (care a donat bibliotecii 100 de „volume alese“), C. Z. Papazolu (a trimis 25 de exemplare din cartea sa intitulată *Noțiuni de biologie și de pedagogie socială*²⁸), pictorul I. Sârbu (a donat tabloul *Invalidul*²⁹), Mircea Babeș (care a contribuit la creșterea bibliotecii cu mai multe cărți aparținînd tatălui său, savantul de renume mondial Victor Babeș: *Șapte conferințe publice făcute la Institutul de Bacteriologie, Lupta pentru sănătatea publică în România și altele*³⁰), Marius Georgescu (a trimis volumul: *Omagiu profesorului Victor Babeș, oferit de Societatea Studenților în medicină ilustrului lor maestru*³¹), Pulcheria Isvoranu (care a donat 10 vo-

²² *Siluate și momente orădane*, în *Cele trei Crișuri*, 1926, nr. 2, p. 35.

²³ *Memento*, în loc. cit., nr. 3—4, p. 64.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*, nr. 10, coperta a II-a.

²⁶ Viorel Faur, *Preocupările Reuniunii culturale „Cele trei Crișuri“ din Oradea pentru înființarea de biblioteci în așezările din nord-vestul țării* (lucrare în mss.).

²⁷ *Memento*, în *Cele trei Crișuri*, 1926, nr. 6—7, p. 104.

²⁸ *Ibidem*, nr. 10, coperta a II-a.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*, nr. 11—12, coperta a II-a.

³¹ *Ibidem*.

lume din operele lui Shakespeare în limba franceză, precum și 7 volume din literatura franceză³²), și alții, ale căror nume nu sînt menționate în presa timpului, de unde am extras aceste informații documentare. Fi-rește, erau efectuate și achiziții de cărți, astfel că biblioteca publică a reuniunii orădene sporea aproape „zilnic cu noi cărți de cultură generală, literatură, istorie, sociologie, juridică³³ etc. Biblioteca avea o secție de cărți în limba franceză, ceea ce nu era un fapt tocmai obișnuit. Punea la dispoziția cititorilor reviste și ziare românești și străine³⁴.

La 27 februarie 1930, Reuniunea „Cele trei Crișuri“ și redacția revistei cu același nume și-au „mutat sediul“ în Casa Națională a Județului Bihor³⁵, beneficiind de condiții și mai bune de manifestare. Biblioteca reuniunii — frecventată în anul precedent de 800 cititori, care au parcurs 1 800 volume³⁶ — a fost augmentată cu 500 volume, avînd în primăvara anului 1930 „circa 5 000 de volume“³⁷. În primul deceniu de existență a bibliotecii s-a înregistrat o evoluție notabilă a fondului ei de carte și periodice, fiind „cercetată de un numeros public“³⁸, criteriul cel mai sigur de atestare a utilității ei social-culturale. După cum se subliniază într-o mențiune publicistică, această bibliotecă era „singura bibliotecă organizată și cu viață“ din Bihor³⁹, afirmație desigur discutabilă, însă revelatoare în ce privește rolul pe care l-a avut aceasta în viața spirituală a orașului de pe Crișul Repede.

În anul 1934 biblioteca a primit de la „diferite edituri 150 volume noi apărute“⁴⁰, de la generalul C. Eliade (fostul comandant al Diviziei 7 Oradea), șase „volume legate“ din *Revue des deux mondes* din Paris pe anul 1856 (ele au aparținut contesei Ina Tolstoi, stabilită pe-atunci la Chilia; conțineau articole de filoromânii Edgar Quinet și Eugène Poryade referitoare la România, precum și documente politice, literare și istorice, deci un „material prețios pentru cercetători“⁴¹) și un „volum legat“ din revista *Le voleur illustré* (pe anul 1890). Interesantă este și donația de cărți italienești și franceze, obținută datorită contactelor reuniunii cu instituții culturale din Franța și Italia. După 16 ani de activitate, reuniunea a reușit să organizeze o impunătoare bibliotecă — numai în anul 1934 aceasta a fost „cercetată“ de peste 1 800 cititori, care au consultat circa 2 800 volume, precum și „presa zilnică și revistele periodice care vin în medie 50 lunar“⁴² —, alcătuită din 6 000 volume în mai multe

³² *Donațiune*, în *loc. cit.*, 1929, nr. 1, coperta a II-a.

³³ *Memento*, în *loc. cit.*, 1928, nr. 5—6, coperta a II-a.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Cele trei Crișuri*, 1930, nr. 1—2, coperta a II-a.

³⁶ *Noutățile zilei*, în *Cele trei Crișuri*, 1930, nr. 3—4, coperta a II-a.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Ibidem*, nr. 9—10, coperta a II-a; 1931, nr. 1—2, coperta a II-a și nr. 7—8, coperta a II-a.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Ibidem*, 1935, nr. 3—4, p. 42—43;

⁴¹ *Ibidem*, 1934, nr. 3—4, p. 48.

⁴² *Ibidem*, 1935, nr. 3—4, p. 42—43.

limbi, compartimentate în trei secții: română, franceză și italiană. Se pune chestiunea obținerii unei săli de lectură corespunzătoare, care nu i-a fost pusă la dispoziție de către Casa Națională a Județului Bihor⁴³, aceasta nedisponind de un spațiu potrivit pentru a corespunde unei asemenea destinații. Cu toate acestea, biblioteca reuniunii a crescut în anul 1938 cu 350 cărți, fiind împrumutate — de cei 1 282 cititori — peste 1 612 volume⁴⁴.

Reconstituind istoricul bibliotecii Reuniunii „Cele trei Crișuri” din Oradea, am acordat prioritate strădaniilor permanente ale acestei societăți, care au fost orientate în mai multe direcții: realizarea unei propagande active în favorul scopului vizat, sporirea fondului de cărți și periodice al bibliotecii, asigurarea unui public cititor și crearea de condiții optime pentru funcționarea propriei biblioteci. Toate aceste obiective au fost atinse și datorită sprijinului pe care i l-au dat numeroase persoane și edituri, expresie concludentă a sentimentelor de solidaritate națională.

⁴³ Arh. St. Oradea, *fond 64*, dos. 1, f. 25.

⁴⁴ *Ibidem*.